

Salvador Claramunt Rodríguez (1943-2021).

SALVADOR CLARAMUNT RODRÍGUEZ
IN MEMORIAM

La matinada del 21 d'abril de 2021 va morir sobtadament Salvador Claramunt Rodríguez, Catedràtic Emèrit de la Universitat de Barcelona. El seu traspàs, en plena pandèmia del Covid-19, va provocar sorpresa i tristor no sols entre els membres del seu Departament, sinó també entre els medievalistes catalans, espanyols, italians i argentins. El finat gaudia de un gran prestigi en les institucions universitàries dels tres estats, on havia establert nombrosos vincles d'amistat i col·laboració acadèmica. Els que el tractàvem directament sabíem que gaudia de bona salut i que, tot i no haver patit la infecció del coronavirus, el confinament forçós i la gestió de la pandèmia per part les autoritats centrals i autonòmiques li suscitaven, com a tantes altres persones de la seva edat i experiència, un creixent pessimisme.

Havia nascut a Barcelona el 1943, en plena postguerra, al si d'una família modesta. Va estudiar el batxillerat a l'Institut Balmes, període que recordava amb simpatia, pels professors de que hi va gaudir i les amistat que hi va fer. Va iniciar els seus estudis universitaris el 1962, a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, que va concloure el 1967, amb el premi extraordinari de llicenciatura. El bon expedient acadèmic i l'entusiasme del jove estudiant van atreure l'atenció del Professor Emilio Sáez, que aleshores, a més de treballar en la consolidació dels estudis d'Història Medieval a la Universitat i a la Delegació del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, refermava els vincles científics amb algunes de les principals institucions acadèmiques d'Itàlia. Per aquells anys, dissenyava un projecte científic d'ampli abast i llarga durada: editar un diplomatar del cardenal Gil de Albornoz, el delegat pontifici que, a mitjan segle XIV, va restablir el domini efectiu dels Papes d'Avinyó en els Estats de l'Església i va fundar el Col·legi d'Espanya a Bolonya. Atès que la major part de la documentació relativa a la important tasca pacificadora i institucional desenvolupada pel purpurat castellà es trobava a Roma i a l'esmentada ciutat universitària, el Professor Sáez estava creant un equip de recercadors. Buscava historiadors joves a qui encarregar, mitjançant beques predoctorals, la recollida dels documents als arxius italians i experts ja formats en Paleografia y Diplomàtica que els transcrivissin i en preparessin l'edició en la recent creada Institució Milà i Fontanals de Barcelona. Salvador

Claramunt, en aquest context d'obertura internacional dels estudis d'Història Medieval a Barcelona, va obtenir, el 1968, una beca per realitzar els estudis de doctorat a Bolonya, que va culminar, el 1969, amb una tesi titulada *La formazione del Patrimonio del Collegio di Spagna, secoli XIV-XV*, dirigida pel Professor Ovidio Capitani. El seu treball va obtenir la qualificació màxima i el Premi Silvio Perozzi, però lamentablement ha romàs inèdit. Els dos cursos que va passar a la capital de l'Emilia-Romagna van ser dels més feliços de la seva vida, com em recordava amb nostàlgia, el setembre del 2000, mentre passejàvem per sota els pòrtics de la monumental Piazza Maggiore. Des d'aleshores, Itàlia va esdevenir, segons confessió pròpia, la seva segona pàtria.

Reintegrat a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona com a professor ajudant, el Dr. Salvador Claramunt hi va iniciar, el 1969, una llarga trajectòria docent: professor adjunt interí (1971-1972), professor agregat interí (1972-1976), professor agregat numerari (1976-1984), catedràtic numerari (1984-2014), catedràtic emèrit (2014-2017). Durant aquests gairebé cinquanta anys, el Dr. Claramunt va ser un professor vocacional; donar classe o impartir conferències per ell no van ser mai una tasca enutjosa sinó un treball plaent. La seva simpatia i una combinació equilibrada d'erudició i ironia captivaven tota mena d'auditoris. El contacte directe amb els estudiants el complaïa, com ho acredita el fet que alternés les classes d'Història Medieval a la Facultat amb les d'Història d'Espanya, als Estudis Hispànics per a estrangers de la Universitat de Barcelona, de Historia Universal, a les Aules de la Gent Gran, i de Història de l'Art, a diverses escoles privades de turisme. Les bones relacions amb la Professora Nilda Guglielmi i altres membres del col·lectiu de medievalistes fundat del Professor Claudio Sánchez-Albornoz durant el seu llarg exili a Argentina li van permetre, a més, efectuar estades docents a les universitats de Buenos Aires, La Plata, Mar de Plata, Comodoro Rivadavia, Córdoba, Cuyo, Tucumán, Salta i Catamarca. Des d'aleshores Argentina va esdevenir un altre dels seus països preferits. Darrerament impartia encara cursos a les esmentades Aules de la Gent Gran, acceptava encàrrecs de conferències i participava en programes de radio i televisió. Com a docent i conferenciant el Professor Claramunt serà llargament recordat i el buit que ha deixat no serà fàcil d'emplenar.

L'activitat docent del Professor Claramunt ha tingut un complement important, els viatges d'estudis per a medievalistes. Aquesta faceta havia començat, a mitjan dels anys setanta del segle passat, amb periples de curta durada per diverses regions d'Espanya. A poc a poc els itineraris es van anar allargant fins a comprendre tota Europa, el Nord d'Àfrica, l'Orient Mitjà i Àsia central. Dirigits pel Dr. Claramunt estudiants i professors de diverses universitats espanyoles vam visitar des dels monestirs medievals irlandesos, les ciutats flamenques, les fortificacions bàltiques de l'Ordre

Teutònica, Nóvgorod, Sant Petersburg o Samarcanda fins a Marràqueix, Lalibela, Luxor, Jerusalem, Damasc, Petra o Persèpolis. Ens va guiar magistralment pels escenaris de les croades, les vies de la Hansa o la Ruta de la Seda. Darrerament havia organitzat fins i tot viatges a països força més llunyans de l'Àsia oriental, d'Amèrica Llatina i fins i tot d'Oceania. Salvador Claramunt preparava minuciosament els viatge, administrava rigorosament els temps i resolía tota mena de conflictes burocràtics o personals. Una vasta cultura històrica i artística li permetia fer agudes observacions, establir sorprenents connexions i paral·lelismes entre monuments de cultures diverses, entre imatges i textos literaris, entre paisatges i partitures musicals. La seva extensa col·lecció de dispositives i vídeos s'hauria de digitalitzar i conservar. Com em deia una de les assídues participants mentre visitàvem el castell sirí de Crack dels Cavallers:

El Dr. Claramunt, amb el seus viatges, ha creat un llegat immaterial potent; tots els que em tingut el plaer de participar-hi no l'oblidarem mai, ja que sempre formarà part de les nostres vides.

Salvador Claramunt tenia un marcat esperit de lideratge, sabia formar equips, distribuir les tasques entre els membres segons les aptituds respectives i exigir-los els resultats corresponents. Era un excel·lent gestor acadèmic. Va ser elegit director del Departament d'Història Medieval i Paleografia (1978-1980), degà de la Facultat de Geografia i Història (1980-1992), president de la Divisió de Ciències Humanes i Socials (1992-1996), vicerector d'Activitats Culturals i Patrimoni (1998-2008), delegat del rector i coordinador de les Aules de la Gent Gran. En tots aquests àmbits va deixar un petjada profunda i duradora, com la creació, ensems amb el Professor Manuel Riu, de la revista del Departament "Acta Historica et Archaeologica Medievalia" o la fundació de l'orquestra universitària. Va contagiar el seu amor per la música a diversos rectors, que, malgrat la mancança de recursos econòmics que patia la Universitat, donaren suport al conjunt. Els va convèncer que la possessió d'una orquestra era un dels senyals distintius de les grans universitats europees. Cada any presidia complagut el concert de Nadal, al Paranimf, i l'òpera de cambra, al pati de la Facultat de Filosofia i Lletres. Salvador Claramunt va participar activament també en la consolidació de les Jornades Universitàries de Cultura Humanística, que organitzaven anualment la Universitat de Barcelona i l'abadia de Montserrat. Durant trenta-sis dels seus quaranta-vuit anys de docència, ha ocupat diversos càrrecs a la Universitat de Barcelona, poc són els professors que puguin presentar una fulla de serveis semblant.

En el terreny de la gestió cultural, Salvador Claramunt va presidir també la Comissió Permanent dels Congressos d'Història de la Corona

d'Aragó, des del 1996 fins a la seva mort. Sota la seva direcció es van organitzar els congressos de Nàpols (1997), Barcelona-Lleida (2000), València (2004), Saragossa (2012), Roma-Nàpols (2017). Membre fundador de la Sociedad Española de Estudios Medievales, en va assumir així mateix la presidència el 2007 i la va exercir fins el 2013. La seva tasca en aquest darrer àmbit es va traduir en una dinamització del funcionament intern, la integració en les sessions anuals d'un cicle de conferències de temàtica relacionada amb la seu organitzadora i en una millora qualitativa de la revista "Medievalismo".

Finalment una administració curosa dels temps i de les forces ha permès al Professor Claramunt desenvolupar encara una important tasca investigadora. En el llibre d'homenatge per la seva jubilació, *Societat, cultura i món mediterrani a l'edat mitjana*¹, es recullen trenta-tres dels seus treballs, estructurats en tres apartats: "Supervivència, vida i mort a l'edat mitjana", "Cultura i món universitari" i "Catalunya, la Corona d'Aragó i el Mediterrani". Tot i que aquests siguin els tres eixos bàsics de la seva recerca, la seva curiositat l'ha portat a conrear amb profit altres camps, com la pobresa i l'assistència social, la formació del Raval de la Rambla de la ciutat de Barcelona, els viatges i els viatgers, l'estatut de la dona al fur de Conca, el sistema alimentari dels estudiants o l'originalitat institucional de la Catalunya medieval. Si hi ha un gènere en què el Professor Claramunt ha excel·lit és, emperò, els dels manuals universitaris. El 1992, va coordinar una *Historia de la Edad Media*²; l'obra, que reflecteix la seva llarga experiència docent, ha gaudit d'un gran acceptació entre els universitaris espanyols, va per la tercera edició, i ha estat traduïda fins i tot a l'italià³. Una altra mostra de la seva eficiència en aquest camp es *El mundo bizantino: la encrucijada entre Oriente y Occidente*⁴, una síntesi d'una temàtica a la qual el Professor Claramunt concedia una atenció especial en els seus cursos sobre les institucions medievals.

La tasca docent, administrativa i investigadora de Salvador Claramunt ha estat àmpliament reconeguda: va ser elegit acadèmic corresponent tant de la Real Academia de la Historia, en 1992, com de la Academia Nacional de la Historia de la República Argentina, en 1998. Va ser nomenat també *Cavaliere Commendatore della Repubblica Italiana*, en 1993, i va rebre finalment la Gran Cruz de Alfonso X el Sabio, en 1999.

Bon professor, administrador eficient i recercador qualificat, Salvador Claramunt ha gaudit d'una vida professional fecunda, que ha obtingut el reconeixement del seus col·legues. Amant de la música, del cinema, de l'art i

¹ Claramunt 2014.

² Claramunt, *et. al.* 1992.

³ Claramunt, *et. al.* 1997.

⁴ Claramunt 1987.

dels rituals i les formes, ha deixat un record profund entre els seus nombrosos amics i col·laboradors. Tots els que el tractarem li desitgem que, com deien els clàssics, *sit tibi terra levis*, que descansi en pau en el més enllà, de l'existència del qual ell mai va dubtar.

Antoni Riera i Melis
Universitat de Barcelona

RELACIÓ BIBLIOGRÀFICA

Libres

- [amb Manuel Riu, Cristóbal Torres, Cristòfol Trepal] *Atlas de Historia Medieval*, Barcelona, Aymà, 1980.
- El mundo bizantino: la encrucijada entre Oriente y Occidente*, Barcelona, Montesinos, 1987.
- Las claves del mundo bizantino. 395-1453*, Barcelona, Planeta, 1992.
- [amb Emilio Mitre, Manuel González, Ermelindo Portela] *Historia de la Edad Media*, Barcelona, Ariel, 1992.
- [amb Ermelindo Portela, Manuel González, Emilio Mitre] *Storia del Medioevo*, Bolonya, Mondadori, 1997.
- La Beltraneja, Isabel la Católica*, Madrid, Arlanza, 2007.
- Societat, cultura i mon mediterrani a l'edat mitjana. Recull d'articles*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2014.

Articles

- Un pliego de cuentas de María de Luna conservado en el Archivo de la Basílica del Pino de Barcelona*, "En la España Medieval" 1 (1980), pp. 75-88.
- El arte en la Baja Edad Media Occidental como exponente de una nueva mentalidad*, "Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia" 1 (1981), pp. 133-142.
- La mujer en el Fuero de Cuenca*, "En la España Medieval" 2 (1982), pp. 297-314.
- El arrabal de las Ramblas en la Barcelona del siglo XV*, "En la España Medieval" 7 (1985), pp. 1407-1430.
- La muerte en la Edad Media: el mundo urbano*, "Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia" 7-8 (1986-1987), pp. 205-218.
- La peculiaridad catalana medieval*, "Cuenta y razón" 36 (1988), pp. 9-24.

- Los viajeros y los viajes nexos de unión entre Oriente y Occidente*, “Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona” 43 (1992), pp. 195-210.
- La otra Europa*, “Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia” 14-15 (1993-1994), pp. 103-113.
- L’ajut mutu: l’assistència a la Barcelona del segle XV*, “Revista de Etnologia de Catalunya” 11 (1997), pp. 44-51.
- Un grave conflicto en las universidades del siglo XIII: los frailes en los Studia*, “Anuario de Estudios Medievales” 29 (1999), pp. 207-218.
- La política universitaria de Martín el Humano*, “Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia” 22 (2001), pp. 735-746.
- La política matrimonial de la Casa Condal de Barcelona y Aragón desde 1213 hasta Fernando el Católico*, “Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia” 23-24 (2002-2003), pp. 195-236.
- [amb Prim Bertran] *El Camino de Santiago en Catalunya*, “Medievalismo” 20 (2010), pp. 11-52.

Capítols de llibre

- [amb Joan Ferran Cabestany] *El “plat dels pobres” de la parroquia de Santa Maria del Pi de Barcelona (1401-1428)*, en *A pobreza e a assistència aos pobres na Península Ibérica durante a Idade Média*, vol. I, Lisboa, Instituto de Alta Cultura, 1973, pp. 157-218.
- Los ingresos del “Baci dels pobres” de la parròquia de Santa Maria del Pino de Barcelona, de 1343 a 1356*, en Riu, Manuel (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, vol. I, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1981, pp. 373-390.
- Una primera aproximación para establecer un plano de la pobreza vergonzante en el arrabal de la Rambla de Barcelona, a lo largo del siglo XV*, en Riu, Manuel (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, vol. II, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1981, pp. 369-380.
- Las Universidades del reino de Aragón (Huesca y Zaragoza) y de Lérida en la Edad Media*, en *Estudios sobre los orígenes de la Universidades españolas: homenaje de la Universidad de Valladolid a la Universidad de Bolonia en su IX centenario*, Valladolid, Servicio de Publicaciones de la Universidad, 1988, pp. 85-96.
- Las Universidades en la Corona de Aragón durante la Edad Media*, en Aguadé Nieto, Santiago (coord.), *Universidad, cultura y sociedad en la Edad Media*, Alcalá de Henares, Editorial de la Universidad, 1994, pp. 53-66.

- L'alimentació dels estudiants*, en *I Col·loqui d'Història de l'alimentació a la Corona d'Aragó*, vol. I, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1995, pp. 107-114.
- Presencia política y cultural de los aragoneses en la Italia Medieval*, en *Medievo hispano: estudios in memoriam del Prof. Derek W. Lomax*, Madrid, Sociedad Española de Estudios Medievales, 1995, pp. 101-110.
- La política universitaria de Fernando II*, en Sarasa Sánchez, Esteban (coord.), *Fernando II de Aragón, el rey Católico*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1996, pp. 73-86.
- El poder real y la cultura*, en *XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, vol. I, Saragossa, Departamento de Educación, Cultura i Deportes del Gobierno de Aragón, 1996, pp. 353-388.
- El ducado de Gerona y los otros títulos nobiliarios de los príncipes herederos de la Corona de Aragón*, en *La figura del Príncipe de Asturias en la Corona de España*, Madrid, Dykinson, 1998, pp. 57-68.
- La política universitaria de Alfonso el Magnánimo*, en *XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona*, vol. II, Nàpols, Comune di Napoli, 2000, pp. 1335-1352.
- La transmisión del saber en las Universidades*, en Iglesia Duarte, José Ignacio de la (coord.), *La enseñanza en la Edad Media. X Semana de Estudios Medievales de Nájera*, Logronyo, Instituto de Estudios Riojanos, 2000, pp. 129-150.
- Civilización y esclavitud. Conceptos antagónicos o simbióticos*, en Ferrer i Mallol, Maria Teresa; Mutgé i Vives, Josefina (coords.), *De la esclavitud a la llibertat: esclaus i lliberts a l'edat mitjana*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2000, pp. 743-749.
- Idea y práctica del poder en al-Andalus*, en Ribot García, Luis Antonio; Villares, Ramón; Valdeón Baruque, Julio (coords.), *Año mil, año dos mil: dos milenios en la Historia de España*, Madrid, Sociedad Estatal Nuevo Milenio, 2001, pp. 315-328.
- La problemàtica de l'alta cultura: dels studia a les universitats*, en *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, vol. I, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003, pp. 117-134.
- Los pecados del "alma mater"*, en Guance, Ariel; Ubierna, Pablo (coords.), *Sociedad y memoria en la Edad Media: estudios en homenaje de Nilda Guglielmi*, Buenos Aires, Consejo Nacional de Investigaciones Científicas y Técnica, 2005, pp. 99-1006.
- La formación de Cataluña y su inserción en la Edad Media española*, en Palacio Atard, Vicente (coord.), *De Hispania a España: el nombre y el concepto a través de los siglos*, Madrid, Temas de Hoy, 2005, pp. 85-101.

El Mediterráneo en la política de Fernando el Católico: el imaginario mediterráneo en la trayectoria vital de Fernando II de Aragón, en Centellas Salamero, Ricardo (coord.), *Ferdinandus Rex Hispaniarum: príncipe del Renacimiento*, Saragossa, Cortes de Aragón, 2006, pp. 33-44.

Catalunya, porta d'entrada del camí de Sant Jaume, en Ferrer i Mallol, Maria Teresa; Verdés Pijuan, Pere (coords.), *El camí de Sant Jaume i Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, pp. 15-20.